

Tiivis teos ihmismaantieteen behavioraalisista lähestymistavoista

WALMSLEY, D. J. & G. J. LEWIS (1984). *Human Geography, Behavioural Approaches*. Longman. London and New York. 195 sivua, kuvia ja taulukoita.

Ihmismaantieteen kansainvälisistä virtauksista 1960-luvulta lähtien voimakkaasti yleistynyttä behavioraalista lähestymistapaa voidaan kaikessa laajuudessaan pitää selvästi merkittävimpänä uudistuksena, mitä maantieteessä on ilmennyt alue- ja kvantitatiivisen työskentelyn sävyttämän uuden maantieteen »kohtaamisen» jälkeen. Tosin on muistettava, että huomattava osa kvantitatiivisen maantieteen tutkimuksista (sekä makro- että mikrotasoisista) luetaan tänä päivänä yleisesti behavioraalisen lähestymistavan piiriin kuuluviksi. Behavioraalinen lähestymistapa alkoi yleistyä 1960-luvulla yhtäältä juuri kvantitatiivisen maantieteen täydentäjänä. Tällöin keskeisiksi muodotuivat tutkimukset, joissa pyrittiin mallittamaan ihmisten taloudellista käyttäytymistä ja laajemmin spatiaalista päätöksentekoa. Toisaalta behavioraalinen maantiede voidaan ymmärtää maantieteilijöiden vastaukseksi poikkiteollisen ihmisen- ympäristöproblematiikan esiin nousuun. Usein näkee behavioraalinen maantiede -käsitteellä myös viittattavan kapeasti käyttäytymistieteelliseen teoria- ja käsiteperustaan tukeutuvaan maantieteen osa-alueeseen, jota Suomessa kutsutaan yleisesti perseptomaantieteksi. Behavioraalinen maantiede -käsitteellä on omiaan hämärtämään toinen jokseenkin samaan aikaan esiin noussut, sisältöltään kompleksinen maantieteen lähestymistapa, ns. humanistinen maantiede, joka huolimatta tietyistä yhteyksistään behavioraaliseen maantieteseen, syntyi ja kehittyi selvemmin positivismin kritiikinä.

Behavioraalisen lähestymistavan valtavasta yleistymisestä huolimatta kuitenkin vasta vuonna 1980 ilmestyi John R. Goldin *An Introduction to Behavioural Geography*, joka oli ensimmäinen systemaattinen ja kokoava teos behavioraalisen maantieteen alaan kuuluvista teemoista. Goldin teos on näin myös se perusta, johon tässä arvioitavana olevaa teosta väistämättä tulee suhteuttaneeksi. Onhan arvioitava teos vasta toinen selvästi synteettisuonteinen oppikirja behavioraalisen maantieteen alalta, vaikka erityisteemojen (mm. behaviour/planning -teema) osalta on laadittu 1970-luvun aikana useitakin teoksia. Arvioitavan kirjan kirjoittajista *Walmsley* on tuttu nimi 1970-luvulla tekemiensä behavioraalisen maantieteen alaan kuuluvien tutkimusten ansiosta, *Lewis* taas tunnetaan maaseutumantieteellisistä ja muuttoliikettä käsittelevistä teoksistaan ja artikkeleistaan.

Teoksensa lähtökohtana *Walmsley* ja *Lewis* korostavat, että pyrkimyksenä on kiinnittää erityistä huomiota maantieteen behavioraalisen lähestymistavan filosofiseen perustaan. Samoin pyrkimyksenä on nähdä behavioraalinen tutkimus ihmismaantiedettä kokonaisuudessaan leikkaavana perspek-

tiivinä, jolloin se ei ole luokiteltavissa tai rajattavissa miksikään erilliseksi maantieteen lokeroksi tai »mieltämissaantieteksi». Goldin teoksessa ongelmana oli ehkä liiallinenkin keskittyminen »behavioraalisen» käyttäytymistieteelliseen tulkinnaan, josta seurasi väistämättä metodologisia ongelmia. Läpi teoksen heijastui implisiittisesti psykologismi, ts. pyrkimys palauttaa kompleksiset sosiaaliset ja ihminen-ympäristösuhteessa ilmenevät prosessit yksilöiden tajuntaan. Näin kuitenkin vain teoksen filosofis-metodologisen arvioinnin näkökulmasta; varsinainen oppikirjana Goldin teos on selkeä ja hyvinkin ansiokas kooste alan teemoista. Myöskään *Walmsley*n ja *Lewis*n teoksessa ei teki-jöiden tietoisien filosofisesta orientaatiosta huolimatta onnistuta välttämään psykologismin dilemmaa. On luultavaa, että tilanne jatkuu samana myös tulevien oppikirjojen osalta, koska lähtökohtana ovat luonnollisesti edelleen aiemmat tutkimukset.

Kuten Goldin teoksesta, myös tässä arvioitavasta teoksesta puuttuu selkeä integroiva kehikko, jota vasten kokonaisuus tukevasti asettuisi. Lukijalle esitellään viisi osaa. Osat on edelleen jaoteltu yhteensä 16 lukuun, jotka puolestaan käsittävät lyhyehköjä katsauksia eri teemoihin. Teoksen pääosat erittävät maantieteen ja käyttäytymisen suhdetta erittelevän johdannon, makrotason lähestymistavat (taloudellisen käyttäytymisen mallit, ihminen ja tila, ihmiskuvat), mikrotason lähestymistavat (ympäristöinformaatio, päätöksenteko, mielikuvat ja käyttäytyminen), case-tutkimuksia mikrotason tutkimuksista (kuluttajan käyttäytyminen, kaupunkimainen elämänmuoto, teollisuuden sijoittuminen, riskeihin sopeutuminen, vapaa-aika ja virkistäytyminen, stressi ja sairaudet, muuttaminen ja asunnonvaihto, äänestyskäyttäytyminen) ja lopuksi humanistiset lähestymistavat. Teoksen luvut ovat tiiviitä mutta siitä huolimatta asiaan aiemmin perehtymättömän on hankala hahmottaa sitä kokonaisuutta, joka tekijöillä on ollut mielessään. Myös eräissä yksityiskohdissa lukijoille jätetään kohtuuttomasti pohdittavaksi asioita, jotka vaativat huomattavaa perehtymistä eräisiin maantieteen klassisiin filosofis-metodologisiin ongelmiin. Esimerkiksi puhuminen yksilökeskeisesti (tai mekaanisten aggregaattien tasolla) ihminen-ympäristösuhteesta jää useassa kohden käsitteellisesti tyhjäksi – erityisesti jos otetaan huomioon oppikirjassa lähes tyystin sivuutettu työ, jota on tehty sosiologian ja kognitiivisen antropologian piirissä. Myös spatiaalisen ulottuvuuden merkitysten eksplikointi selkiyttäisi behavioraalisen lähestymistavan suhdetta koko poikkiteolliseen ongelmakenttään nähden. Edellisestä johtuen esimerkiksi jakso »ihminen ja tila» jää teoksessa melko yksipuoliseksi ja teoriattomaksi kaupunkiympäristön ilmiöiden kuvaukseksi. Ympäristökäsitteen osalta »kulttuuri» jää määrittelyn yläkäsitteeksi, jolloin *soiaalinen* ja *yhteiskunnallinen* jäävät käsittelystä pois huolimatta niiden perustavaa laatua olevasta merkityksestä ihmisen kulttuurisen sosialisoinnin

kannalta ja yleisemminkin niiden kollektiivisten representaatioiden kannalta, joilla me maailmaa hahmotamme.

Teoksessa on esitetty lyhyesti myös kritiikkiä, jota maantieteen behavioraalinen lähestymistapa on saanut osakseen (mm. kriittisen maantieteen kritiikki ontologisesta sitoutumisesta idealismiin, humanistisen maantieteen kritiikki sitoutumisesta positivismiin). Pääsääntöisesti teoksen linja kuitenkin myötäilee kvantitatiiviseen maantieteeseen kytkeytyvän behavioraalisen tutkimuksen henkeä. Teos onkin jämäkimmillään kappaleissa, joissa teknisluonteisesti eritellään mm. taloudellisen käyttäytymisen tutkimuksia – lukuunottamatta kuitenkin strukturalistista perspektiiviä, jossa makrotasojen erittelyssä jää vähintäänkin hämäräksi spatiaalisen vuorovaikutuksen mallien ja strukturalistisen marxismin esittely pelkkinä deterministisinä malleina ilman niiden ontologisten erojen erittelyä. Parhaimmillaan teos on »koviin» tutkimusten erittelyssä myös siksi, että ko. jaksoissa käsiteltävien asioiden universaaliuden vuoksi oppihistoriallisen kontekstin kapeus ei häiritse niissä niin selvästi kuin metodologisemmissa jaksoissa. Behavioraalisen lähestymistavan kehitystä kuvaavissa jaksoissa jää sellainen vaikutelma kuin tekstiä olisi jouduttu puristamaan liian »tiukkaan» laajan lähteistön puitteissa. Tiettyä analyttisemmän otteen ja historiallisen perspektiivin synteesiä jää tältä osin kaipaamaan. Oppihistoriallisen perspektiivin terävöittäminen olisi myös ollut omiaan selventämään behavioraalisen ja humanistisen maantieteen suhdetta, jonka käsittely jää nyt valitettavan vähäiseksi ottaen huomioon humanistisen maantieteen kontribuutiot yhtäältä ihminen–ym-

päristösuhteen kulttuuristen sisältöjen tähdentämisessä ja toisaalta koko positivistisen maantieteen filosofis–metodologisena vaihtoehtona.

Edellisistä allekirjoittaneen mieleen nousseista kysymyksistä huolimatta teos on mielenkiintoinen ja mielestäni parempi kuin Goldin vastaava, koska tekijät ovat eritelleet behavioraalista lähestymistapaa syvällisemmin ja monipuolisemmin kuin Gold. Oppikirjana teos ei kuitenkaan ole välttämättä Goldin teosta käyttökelpoisempi, koska teoksen tiiviys tekee siitä vaikeahkon ainakin alemmilla kurseilla käytettäväksi. Teoksen monipuolisuudesta johtuu myös se, että kokonaisuus tuntuu hieman sekavalta ja eklektiseltä. Tuleville maantiedon opettajille kirjasta löytyy muutamia vinkkejä projektiiivisten testien käytöstä. Niitä soveltamalla opettajien on mahdollista varsin helpostikin johdattaa lapset ihminen–ympäristösuhteen hahmotamisen monipuoliseen maailmaan.

Parhaimmillaan arvioitava teos on kuitenkin suunnittelu- ja kulttuurimaantieteen opettajien ja tutkijoiden (työpöydällä, sillä siitä löytyy lukuisia vinkkejä paitsi luentomateriaaliksi, myös opinnäytetöihin. Teoksen laaja lähdeluettelo (n. 1200 nimeä) sisältää useimmat keskeiset ja myös vähemmän tunnetut teokset ja artikkelit. Lähdeluettelo kertoo myös behavioraalisen lähestymistavan olevan vallitseva nimenomaan anglo-amerikkalaisessa maantieteessä.

Kaiken kaikkiaan Walmsleyn ja Lewisin teos on tervetullut lisä maantieteen behavioraalista lähestymistapaa käsittelevään kirjallisuuteen.

ANSSI PAASI

Maantieteen laitos, Joensuun yliopisto